

**Antoni J. Nowak, Mieczysław
Olszewski**

"Pastoraltheologische Konzeptionen
in der Orthodoxen Kirchen Russlands
des 19. Jahrhunderts und ihre
Zourdnung zur Asketik : eine
Pastoralgeschichtliche
Untersuchung", Münster in
Westfalen 1984 : [recenzja]

Studia Theologica Varsaviensia 27/2, 271-274

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

głębiej analizy tych norm, choć przypuszczalnie Autorka tego wprost nie zakładała. Trzeba przyznać, że jej argumentacja za potrzebą przyznania sferze ludzkiego erotyzmu określonego porządku moralnego jest konsekwentnie wyprowadzana z tych norm i dostatecznie przekonująca. Książka powinna wzbudzić zainteresowanie nie tylko wśród dorastającej młodzieży, małżonków, moralistów i wychowawców katolickich, ale także w środowiskach niekatolickich i laickich, w których można jeszcze dostrzec troskę o człowieka i jego status moralny.

Stanisław Warzeszak

Ks. Mieczysław Olszewski — *Pastoraltheologische Konzeptionen in der Orthodoxen Kirchen Russlands des 19. Jahrhunderts und ihre Zourdnung zur Asketik. Eine Pastoralgeschichtliche Untersuchung*. Münster in Westfalen 1984, stron 304.

Rozprawa doktorska Ks. M. Olszewskiego dotyczy koncepcji teologii pastoralnej ortodoksyjnego Kościoła rosyjskiego XIX wieku oraz wpływu tej teologii na życie wewnętrzne człowieka; w szczególności na życie kapłana. Autor stawia sobie również cel o charakterze porównawczym. Pyta: na ile wolno nam porównywać teologię pastoralną Kościoła rzymsko-katolickiego z teologią pastoralną Kościoła ortodoksyjnego? Pragnie również odpowiedzieć na pytanie: dokąd zmierza teologia pastoralna Kościoła ortodoksyjnego? (str. 2). Tematykę swojej pracy uzasadnia Autor stwierdzeniem, że o teologii pastoralnej Kościoła ortodoksyjnego wie teologia Europy Zachodniej bardzo mało.

Charakteryzując teologię ortodoksyjną stwierdza Autor, iż nie zna ona w swej tradycji istotnej różnicy pomiędzy mistyką, asceetyką a teologią; pomiędzy osobistym doświadczeniem a boskimi tajemnicami (str. 4). Prym wiedzie teologia apofatyczna, tzn. zmierzająca do zjednoczenia z Bogiem. Na dalszym miejscu znajduje się teologia katafatyczna, uzasadniająca prawdy wiary (str. 5).

Do postawionego problemu i celu pracy Autor zastosował metodę analizy treści (str. 9). Obrana metoda jest słuszna. Autor posługuje się nią konsekwentnie i rzetelnie w toku całej rozprawy. M. Olszewski nie wspomina o metodzie historyczno-porównawczej, chociaż metodą tą również się posługuje.

Na strukturę pracy składają się: wstęp, siedem rozdziałów. Rozdział siódmy jest krytyczną oceną wyników badań problematyki teologii pastoralnej Kościoła ortodoksyjnego w Rosji. Przepisy są bardzo czytelne, poprawne; świadczą o krytycznej postawie Autora, jego sumienności w badaniach naukowych; dowodzą również, iż Autor posiada dużą erudycję.

Praca opiera się na bogatej literaturze źródłowej. Zestaw literatury jest zasadny. Autor podzielił ją na źródłową, zbiorową oraz ogólną. W cytowanej literaturze przeważają pozycje w językach: rosyjskim, niemieckim, francuskim, angielskim i włoskim. Autor porusza się z wielką swobodą na niewątpliwie bardzo trudnym terenie badań. Praca świadczy o świetnym opanowaniu języka niemieckiego. Do zasług Autora należy również zaliczyć umieszczenie w appendyksu, zawierającego niezwykle interesujące dokumenty. Są to: a) tabela obowiązków obywatela z roku 1793; b) strona tytułowa książki dotyczącej obowiązków duchownych z roku 1798 oraz z roku 1818; c) „linia genealogiczna” chrześcijańskiej ascetyki od 379 do 1921/22 roku; d) dokument święceń kapłańskich jakie otrzymał neoprezbiter Kościoła ortodoksyjnego.

W bieżącym roku obchodzimy tysiąclecie chrztu Rusi. Tym większe zainteresowanie budzi praca napisana sumiennie. Wciąga ona czytelnika w niezmiernie frapujący świat zagadnień.

W rozdziale pierwszym Autor rysuje historyczne podłoże Kościoła ortodoksyjnego w Rosji z ogromnym znanstwem przedmiotu; w sposób umożliwiający czytelnikowi zrozumienie problematyki teologii pastoralnej w XIX wieku. Rosja jest spadkobierczynią mentalności bizantyjskiej; stąd ogromna więź pomiędzy Kościołem a państwem; więź tak wielka, że słuszna wydaje się teza, iż Kościół i cesarz tworzą nierozdzielny jedność (str. 19). Próba zdobycia autonomii nie dała Kościołowi ortodoksyjnemu upragnionych rezultatów. Ostatecznie kościelne synody przebiegały po myśli cara (str. 26—31).

Autor bardzo przejrzyście referuje przebieg reformy kościelnej przeprowadzonej przez cara Piotra Wielkiego (1682—1725). Kościół ortodoksyjny staje się narzędziem władzy, jest do usług państwa. Reforma kościelna Piotra Wielkiego zawdzięcza swoje teologiczne podstawy teoretyczne arcybiskupowi Feofan Prokovic (człowiekowi o mentalności protestanckiej). W istocie, reformie tej brak jakichkolwiek podstaw kanonicznych. Przeprowadzanie reformy to okres szczególnie trudny dla życia monastycznego. A przecież ono było źródłem nie tylko społecznego życia chrześcijańskiego ale również źródłem rozwoju myśli teologicznej. Wiele monasterów

zostało rozwiązanych. Ich mienie zabrało państwo. Duchowny stał się urzędnikiem w rękach cara.

Interesująca analiza reformy kościelnej przeprowadzonej przez cara Piotra Wielkiego pozwala czytelnikowi zrozumieć zmagania teologii Kościoła ortodoksyjnego o uzyskanie statusu akademickiego dla teologii pastoralnej. W zakresie nauczania w sposób szczególny podkreślano wagę sakramentu pokuty oraz sakramentu eucharystii. Chociaż tajemnica spowiedzi ma charakter absolutny, to jednak i tutaj wkracza car. Okazuje się bowiem, że tajemnica spowiedzi nie obowiązuje w przypadkach zaplanowanej kradzieży, zagrożenia dobru cara oraz państwu. Nie brak duchownych (Piotr Mogiła), którzy używali indykatywnej formy rozgrzeszenia, stosowanej przez Kościół rzymski (str. 73—74). Dobitnie podkreślono rolę eucharystii, bowiem tylko tam gdzie jest eucharystia znajduje się pełnia Kościoła (str. 76). Ważny był dla teologii pastoralnej rok 1840. W tym czasie stała się ona odrębną dyscypliną teologiczną. Ascetyczne akcenty teologii pastoralnej zamykają rozdział drugi.

Rozdział trzeci wprowadza czytelnika w problematykę moralnej teologii pastoralnej XIX wieku. Autor zapoznaje nas z głównymi przedstawicielami tej dyscypliny. Są to: Antonij Amfiteatrow (1815—1879), zajmujący się koncepcją teologii pastoralnej oraz jej moralnymi zobowiązaniami; Kirill Naumov (1823—1866), który szczególnie podkreśla moralne zobowiązania duszpasterza, potrzebę ascetycznego stylu życia. Po reformie nauczania — za cara Aleksandra II (1855—1881) — rozwinęły się nowe kierunki w teologii pastoralnej. Szczególną rolę odegrała tutaj koncepcja teologii pastoralnej Pevnickiego (1832—1911), która mocno akcentuje życie wewnętrzne kapłana „vita clericorum est liber laicorum” (str. 106).

Wnikliwa prezentacja moralnego aspektu teologii pastoralnej jest również doskonałym wprowadzeniem czytelnika do — jak się wydaje — najbardziej istotnego wymiaru tejże teologii, wymiaru ascetyczno-mistycznego. Ten aspekt jest bardzo żywy w duszy człowieka wschodu. Autor bardzo sumiennie przedstawił reprezentanta tego kierunku — Antonija Chrapovickiego (1863—1936). Analizuje jego koncepcję teologii pastoralnej (jej podmiot i przedmiot), soteriologii oraz grzechu pierworodnego. Rola kazania i znaczenie literatury pięknej dla teologii pastoralnej to także tematyka akcentowana przez Chrapovickiego.

Teologia pastoralna w jej wymiarze biblijno-chrystopologicznym to problem zawarty w rozdziale piątym. Głównym przedstawicielem tego kierunku jest S. Sollertinskij (str. 168—185). Jest to teologia

pastoralna zbudowana w oparciu o „Kazanie na Górze”. Z kolei Kremlevski (str. 186—191) przyczynił się do rozpracowania idei powszechnego duszpasterstwa, zaś Kuljakin (str. 192—201) wykazuje punkty styczności i rozbieżności poglądów o stanie kapłańskim w Starym i Nowym Przymieniu. Rozdział szósty ukazuje ascetyczne elementy Kościoła ortodoksyjnego wg S. Zarin'a.

Rozdział siódmy (str. 210—237) pozwala nam poznać Autora jako bardzo wnikliwego krytyka. M. Olszewski potrafi logicznie wskazać zalety i wady teologii pastoralnej Kościoła ortodoksyjnego wieku XIX na terenie Rosji. Jeszcze raz wypunktował kierunki tej teologii jej przedmiot formalny i materialny, jej założenia soteriologiczne (str. 216—220). Bardzo umiejętnie wykazał jej podporządkowanie się sprawom mistyczno-ascetycznym (str. 222—226). Dowiadujemy się, że teologia pastoralna Kościoła ortodoksyjnego kładzie szczególny nacisk na formację życia wewnętrznego kapłana, w mniejszym zaś stopniu na zewnętrzny wyraz duszpasterstwa, dominujący w teologii pastoralnej Europy Zachodniej. Bardzo ciekawie ukazuje Autor wpływ Dostojewskiego na teologię pastoralną A. Chrapovickiego (str. 160—167).

Całość pracy ks. M. Olszewskiego cechuje logiczna zwartość. Przedstawił teologię pastoralną Kościoła ortodoksyjnego na zasadnej platformie historycznej. Z ogromnym znawstwem przedmiotu prezentuje czytelnikowi jej wymiary moralne, ascetyczno-mistyczne, biblijno-soteriologiczne.

Należałoby sobie życzyć szybkiego przetłumaczenia książki na język polski, by w tysiąclecie chrztu Rusi dostała się do rąk szerszego kręgu zainteresowanych.

Antoni J. Nowak

Johann Enichlmayr, *Wiederverheiratet nach Scheidung. Kirche im Dilemma. Versuch einer pastoralen Aufarbeitung*, Wien (Herder) 1986, ss. 196.

Książka omawia bardzo ważki problem dla współczesnego świata; szczególnie dla duszpasterstwa. Chodzi mianowicie o stanowisko Kościoła wobec chrześcijan, którzy zerwali związek małżeński i zawarli nowy związek, cywilny. Autor pyta, jakie są możliwości postępowania duszpasterskiego, wobec małżonków żyjących na kontrakcie cywilnym, wychowujących swoje dzieci w myśl nauki Ko-